Hans Küng a Světový étos

Pavel Floss

Tvůrce koncepce a projektu Světový étos Hans Küng (1928), který patří spolu s Karlem Rahnerem, Josephem Ratzingerem (papežem Benediktem XVI.) a J. B. Metzem k nejvýznamnějším německojazyčným katolickým teologům pokoncilové éry, je autorem několika desítek prací nejen z oblasti bohosloví a ekleziologie, ale i filosofie, etiky, religionistiky, církevní historie a svým způsobem i politických a sociálně-ekonomických nauk. Řada jeho knih, jež vzbudily v církevních, ale i odborných a laických kruzích vzrušené diskuze, byla přeložena do češtiny a vydána, o což se zasloužila především dvě nakladatelství: Vyšehrad a Centrum pro studium demokracie a kultury.

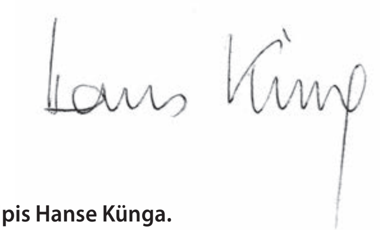
Hans Küng je liberální katolický teolog a myslitel, významná osobnost 2. vatikánského koncilu. (Foto převzato z commons.wikimedia.org.)

Hans Küng studoval v letech 1948–1955 na prestižní, ale duchem konzervativní papežské univerzitě v Římě a v roce 1954 byl vysvěcen na kněze. Ač se pak několik let věnoval praktické kněžské službě ve Švýcarsku, začal působit i na německé akademické půdě a již v roce 1960 vstoupil do aktuálních diskuzí o stavu a budoucnosti katolické církve knihou *Koncil a znovusjednocení*. Charismatickým papežem Janem XXIII., který svolal II. vatikánský koncil (1962–1965), byl povolán mezi poradce tohoto obecného církevního sněmu a k jeho zásluhám patří iniciování řady inovací do dosud tradicionalistické církevní praxe, například zavedení liturgie v národních jazycích (oproti dosud používané latině). Jeho podněty k novému přístupu k celibátu, rozvodu manželství a reformě papežského úřadu však nebyly zohledněny. Od roku 1963 do počátku osmdesátých let přednášel na univerzitě v Tübingenu dogmatickou teologii a posléze byl hostem na řadě univerzit i mimo Německo (především v zámoří, navří-

klad na vysokých školách v Chicagu, Torontu či Houstonu). Svými pracemi *O církvi* (*Die Kirche*, 1967), *Unfehlbar?* (1970) a *Být křesťanem* (1974) se dostal do konfliktu s řadou, zvláště konzervativněji laděných, teologů. V církevních kruzích vyvolal zvlášť silnou nevoli druhý ze tří jmenovaných spisů, v němž Küng kritizoval a zpochybnil dogma o papežské neomylnosti, jež bylo přijato na I. vatikánském koncilu v roce 1870. Dostal se nakonec pod kuratelu vatikánské Kongregace pro nauku víry a palba kritiky, jíž byl z různých stran (včetně některých jeho německých kolegů) vystaven, byla tak deprimující, že se vyznal, že měsíce od konce roku 1979 do dubna roku 1980 patřily k nejhorším v jeho životě a nepřál by je ani svým nejzarytějším protivníkům. Německá biskupská konference mu na základě výnosu Kongregace pro nauku víry, schváleného papežem Janem Pavlem II., odebrala souhlas k výuce dogmatické teologie na teologické fakultě univerzity v Tübingenu, ale dál přednášel ekumenickou teologii a byl ředitelem Institutu pro ekumenická bádání tamní univerzity.

Od osmdesátých let začal Küng vypracovávat svůj program světového étosu a obracel se s návrhy na jeho realizaci na nadnárodní instituce či prestižní světová shromáždění, například na UNESCO při OSN či Světové ekonomické fórum v Davosu. Projekt světového étosu, který knižně vyšel v roce 1990, byl akceptován na zasedání Parlamentu světových náboženství v roce 1993 v Chicagu. V roce 1995 byla pak založena Nadace Světový étos (se sídlem v Tübingenu), v jejímž čele stál Küng jako její prezident do roku 2013. V tübingenském centru Nadace podpořili Küngův projekt svými projevy výrazné osobnosti světové politiky, jako například vůdčí osobnost OSN Kofi Annan, bojovník proti apartheidu, jihoafrický arcibiskup Desmond Tutu, bývalý britský premiér a vůdce labouristické strany Tony Blair či jeden z charismatických kancléřů německé spolkové republiky Helmut Schmidt.

Než se zmíním o základních momentech Küngova projektu světového étosu, chtěl bych poukázat na jednu osobitou stránku jeho tvorby. Velký křesťanský teolog a filosof Tomáš Akvinský se snažil především ve svých *Summách*

Podpis Hanse Künga.
(Foto převzato z commons.wikimedia.org.)

tematizovat a zodpovědět všechny základní otázky, jež byly pro tehdejšího věřícího člověka relevantní. Zdá se mi, že obdobně, byť v jiných společenských poměrech a jiným způsobem, se snažil zachovat i Hans Küng. Navrhuje například, jak se v moderní době postavit k problému existence Boží (*Existuje Bůh? – Existiert Gott?*) anebo k problematice posmrtné existence člověka (*Ewiges Leben?*). Jeho početná a rozsáhlá religionistická díla vytvářejí pro moderního křesťana ideovou platformu k vyrovnání se s jinými velkými náboženstvími, především monoteistickými (tj. židovstvím a islámem), ale též buddhismem, hinduismem a čínskou náboženskou spiritualitou. Tyto práce jsou samozřejmě i zásadním příspěvkem k umožnění plodného dialogu a mírového soužití všech náboženství v rámci projektu světový étos.

Ač je řada Küngových knih určena širší intelektuální veřejnosti, neznamená to, že by často vysoce sofistikovaně neřešily například některé problémy vývoje evropského myšlení. K takovým knihám patří například *Menschwerdung Gottes* s podtitulem, že jde o prolegomena k budoucí kristologii. Küng se v této práci snaží ukázat, jak by pro prohloubení křesťanské fundamentální teologie mohla být využita specifická interpretace filosofického díla G. W. Hegela (a nikoli – jak tomu bylo zvláště v tradici katolické tomistické filosofie – Aristotela) a poukazuje na pozoruhodné, ale v katolické církvi marginalizované dílo teologů tzv. tübingenské školy v devatenáctém století (především J. A. Möhlera).

Svým projektem světového étosu vstoupil Küng i do aktuální kulturologické debaty o povaze dvou epoch, které vyplňují dvacáté století a jejichž konfrontace zasahuje i naši současnost, totiž moderny a postmoderny. Ta se postupně připravovala nejprve v oblasti umění (zvláště

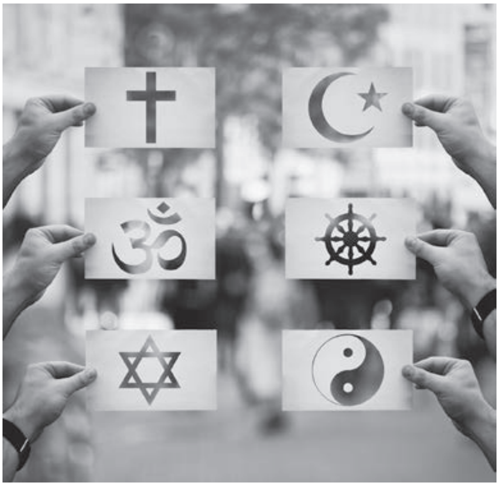
Hans Küng je zakladatelem Nadace Světový étos. (Foto převzato z commons.wikimedia.org.)

malířství, architektury a svým způsobem i hudby) a za iniciační čin formování filosofie je považován spis J.-F. Lyotarda *Postmoderní situace* (*La condition postmoderne*, 1979). Slovy Lyotardova interpreta a jednoho z předních teoretiků postmoderny W. Welsche se liší postmoderna od moderny (ale i starších kulturních epoch) primátem mnohosti nad jednotou, nesouhlasu nad souhlasem a přesvědčením, že realita není homogenní, ale je heterogenní, není harmonická, nýbrž je dramatická, a není nijak jednotně, ale je diverzně strukturovaná.

Nelze se zde zabývat problematikou postmoderny ani tím, že existuje řada autorů, kteří teorie postmoderních filosofů, ale i uměleckých tvůrců kritizují. Küngův vztah k postmoderně je především praxeologický. Jestliže se pluralita v různých podobách prosadila proti všem dřívějším snahám o různé formy unifikace skutečnosti, pak je třeba ji přijmout a pečovat o ni tak, aby se nezvrhla do extrémní a nepřekročitelné různosti a nesouměřitelnosti. Ostatně samotní postmoderní filosofové jako Welsch či Baudrillard varovali před tendencí k čiré mnohosti pohrdající jakýmkoli úsilím o spojení, souvislost a vzájemnost. Küng řeší tento teoretický problém především v oblasti náboženské, která byla zvláště v minulosti náchylná k agresivní nenávisti vůči různosti a uplatňovaly se v ní často tendence k násilně prosazované jednotě anebo k uzavírání se do pevnosti jediného správného přesvědčení.

Küngův projekt světový étos je pozoruhodným programem, jak učinit pluralitu plodnou, což znamená nedopustit, aby nakonec vedla až k tragické partikularizaci, nýbrž má jít o různost komunikující, která může založit novou jednotu, jež není dána žádným způsobem shora, jak tomu bylo zvláště v různých totalitních a autoritativních režimech, nýbrž takříkajíc zdola, z vůle všech zúčastněných.

V konceptu světového étosu to znamená mít úctu a respekt k náboženské různosti, ale zároveň hledat to, co je navzdory této různosti ve všech náboženstvích podobné, blízké, a dokonce společné. Mír mezi náboženstvími, zvláště oněmi monoteistickými (židovství, křesťanství, islám), jež společně sdílejí úctu

Nadace Světový étos usiluje o dialog mezi světovými náboženstvími. (Foto©Shutterstock.com.)

ke starozákonnímu patriarchovi Abrahámovi (což má být opěrným bodem pro jejich dialog) chápe Küng jako zásadní příspěvek věřících všech náboženství k nastolení politického míru a odstranění válek, což bylo vždy přáním všech ušlechtilých charismatických osobností v dějinách civilizace. Mír však nemůže být jen dílem věřících, ale musí být nastolen jejich spoluprací se všemi nevěřícími, ať už jde kromě jiných o liberální sekularisty či ateisty. Zde bych jen poznamenal, že ateismus se zpočátku deklaroval ve svém kritickém vyhrocení proti různým formám konfesionální agresivity jako projev názorové snášenlivosti, ale v současnosti se setkáváme s formováním se ateismu programově militantního („misionářského"), například ve spise *Boží blud* R. Dawkinse, který si přeje zánik religiozity a neusiluje proto o dialog s věřícími.

Projekt světového étosu má dvě základní intence: jednak nastolit smír mezi náboženstvími, která jsou ve svém konzervativně tradicionalistickém výkladu i dnes zdrojem válek a represe, a jednak budovat nové lidské společenství, jehož charakteristiky načrtnu později. Jestliže je v projektu světového étosu věnována velká pozornost náboženskému smíru, pak je třeba připomenout, že toto úsilí má velmi starou tradici, jak dokládají díla středověkých filosofů Pierra Abélarda, Raymonda Lulla, raně renesančního myslitele Mikuláše Kusánského (jeden z jeho spisů se programově nazývá *O míru ve víře – De pace fidei*) a samozřejmě našeho J. A. Komenského (jehož 350. výročí úmrtí si v těchto dnech připomínáme!), jenž svůj projekt nápravy vzdělanosti, politiky a náboženství představil ve svém rozsáhlém díle *Obecná porada o nápravě věcí lidských* (*De rerum humanarum emendatione consultatio catholica*). Právě Kusánus poukazoval na to, že věřící různých náboženství může spojovat společné přesvědčení o něčem nejvyšším, co je základem všeho (tedy idea Boha), a vyznávání podobných etických norem. Tento druhý faktor je i jedním ze zásadních témat projektu světový étos. Než se k této stránce textu obrátím, zastavil bych se krátce u tématu existence onoho všezakládajícího principu monoteistických náboženství, stručně řečeno – Boha. Pro tento možný spojující moment vytvořil Küng určité ideové předpoklady už ve výše uváděné knize *Existuje Bůh?*, kde odmítá ty jeho koncepce, jež se opírají o antikou (především Aristotelem) inspirovanou metafyziku, tedy jakožto mimo svět bytující nejvyšší bytosti, ale chápe ho jako nekonečnost v konečném a absolutní v relativním, jako transcendentně-imanentní nejskutečnější skutečnost, jež působí v hlubinách lidského srdce i v lidských dějinách. V projektu světový étos pak Küng zdůrazňuje, že právě v dnešním turbulentním světě by všechny uznávané lidské hodnoty, jež přinesla mj. humanistická evropská tradice, měly být zakotveny nábožensky, ono „humanum" v božském („divinum").

Pro náboženský smír a dialog jakožto jeden z předpokladů všeobecného světového míru a spolupráce všech národů je ovšem rozhodující povaha každodenní žité náboženské víry. Už ve svých religionistických spisech si připravil Küng půdu pro vytyčení toho, co jednotlivá náboženství odlišuje, ale zároveň vypracoval fundované analýzy pro zjištění toho, co by je mohlo otevírat k vzájemnému porozumění, respektu a trvalému sbližování. Všechna náboženství se snaží dát odpovědi na základní lidské otázky po původu, smyslu a osudových danostech života, hledají cesty spásy a nabádají člověka k bytostné proměně srdce a mysli. Všechny též stanovují a zdůvodňují mravní normy, jež má člověk v zájmu svého blaha dodržovat, například neza-

Podle Hanse Künga je cestou k překonání současné krize univerzální etika, kterou mohou sdílet věřící i nevěřící. (Foto©Shutterstock.com.)

bíjet, nelhat, nekrást, ctít rodiče a milovat děti. Jejich etické normy mají společné jádro, jež by bylo možno charakterizovat jako zlaté pravidlo – co nechceš, aby jiní činili tobě, nedělej ty jim.

Pro Künga jsou předpokladem úspěšného mezináboženského dialogu fundované religionistické znalosti, jež se ostatně ve svých pracích snažil rozšiřovat a prohlubovat. V tomto kontextu bych poukázal aspoň na dvě témata. I. Rozlišuje tři základní typy náboženské spirituality: semitský, indický a čínský, přičemž onen první ztělesňují tzv. prorocká náboženství (židovství, křesťanství, islám), druhý se vyznačuje sklonem k mystice a inklinací k niternosti (především buddhismus a hinduismus) a třetí typ je charakterizován orientací na moudrost a harmonii (konfuciánství a taoismus). II. Pro vzájemný dialog jednotlivých křesťanských denominací je významná jeho retrospektiva dějin křesťanství na základě paradigmatologické teorie T. Kuhna zformované v jeho knize *The Structure of Scientific Revolutions*. Küng ve spolupráci s D. Tracym rozpracoval tuto koncepci na dějiny křesťanství, rozlišil šest paradigmat a označil zároveň jejich hlavní představitele: paradigma starokřesťanské apokalyptické (Órigenés), starocírkevní helénistické (Augustin), středověké římsko-katolické (Tomáš Akvinský), reformační protestanské (Luther), osvícenské moderní (Schleiermacher) a současné ekumenické postmoderní paradigma.

Ačkoli je náboženský smír a dialog významnou součástí projektu světový étos, je třeba si uvědomit, že v něm Küng předkládá vizi globální společnosti, jež má být budována spoluprací věřících i nevěřících, kteří mají cítit odpovědnost za budoucnost lidstva, jež je ohrožena planetární ekologickou krizí, nepřekonaným nebezpečím atomové konfrontace a vzrůstající sociální nespravedlností, projevující se zrychlovaným růstem bohatství stále menší skupiny bohatých a mocných oligarchů. Je třeba si uvědomit především to, že Küngův projekt je odpovědí na selhání velkých moderních ideologií – státního socialismu, neokapitalismu a liberalismu – a že naději vidí v budování ekosociálního tržního hospodářství, v polycentrismu světových regionů, postkoloniálním

Město Tübingen, sídlo Nadace Světový étos. (Foto převzato z commons.wikimedia.org.)

a postimperiálním neideologickém multikonfesním světovém společenství, postindustriální společnosti služeb a komunikace a v rodinném životě postaveném na rovnosti muže a ženy.

Normy jednání osob, budujících takové společenství, musí spočívat na co nejširších základech, tj. na novém etickém kodexu, který ovšem nemůže být náboženský, ale může, ba musí být náboženstvím podepřen. Jde o etiku odpovědnosti, jejíž principy zformuloval například též filosof Hans Jonas ve své práci *Princip odpovědnosti* (*Das Prinzip Verantwortung*, 1979). Nepodmíněným postulátem našeho jednání musí být, aby důsledky našeho konání umožnily přežití lidstva na co nejdelší dobu. V souvislosti s etikou odpovědnosti navrhuje Küng několik zásad, například pravidlo obecného blaha, které má přednost před individuálním zájmem, nebo že naléhavější hodnota má přednost i před hodnotou vyšší, že ekosystém má přednost před sociosystémem a že v oblasti technologických inovací vratný vývoj má mít přednost před vývojem nevratným. Zatímco náboženské zásady jsou závazné pro věřící, obecně akceptovatelná etická pravidla by měla být závazná pro všechny.

Přední německý sociolog po Maxi Weberovi, tvůrce systémové teorie společnosti Niklas Luhmann přednesl v roce 1988 při přebírání Hegelovy ceny za filosofii projev, v němž vyhlásil morálku za přežité paradigma. Jak dovozoval německý etik O. Höffe, byl Luhmannův koncept dovršením antipersonalistických ideových proudů moderny – včetně poststrukturalismu, zvláště některých postojů M. Foucaulta. V Küngově projektu světový étos vidím návrat relevance etického paradigmatu a potřebnosti morálky, podepřené pravou religiozitou, a spatřuji v něm i akt humanizace postmoderního myšlení, které u některých jeho protagonistů vykazovalo v určitých kontextech tendenci opačnou.

Montreal. Zde se měla konat listopadová konference ICUU. Nakonec se konala on-line a naše zástupkyně Lucie Hrabánková byla zvolena na další období 2020–2022. (Foto ze soukromého archivu Lary Cowtanové.)

a slovech k zapálení kalicha poděkovala všem delegátům za jejich účast. Dále vysvětlila způsob, jakým bude probíhat on-line hlasování a diskuze a představila technickou podporu, která byla přítomna po celé jednání pro případ, že by měl někdo technické problémy.

Pak už se přistoupilo k samotné agendě, a to k otázce, zda je rada usnášeníschopná, a nato ke schválení programu, který obsahoval následující body:

1. Zprávu prezidentky;
2. Zprávu pokladníka;
3. Schvalování rozpočtu na rok 2021;
4. Nominace členů výkonné komise;
5. Nominace členů nominační komise;
6. Záležitosti a žádosti členských organizací;
7. Schvalování dokumentu (projektu) New Vision – Udržitelnost a restrukturalizace organizace.

Všechny výše uvedené body byly radou schváleny. Za členy výkonné komise potvrdili svou kandidaturu z předchozího období prezidentka Inga Brandesová z Německa, viceprezident Derek McAuley z Velké Británie, pokladník John Michell, na místo sekretářky kandidovala nově Shelley Adamsová, která byla v minulém období volnou členkou komise (member at large), novými členy komise byli zvoleni Rev. Derrick Pariat z Indie a Rev. Norbert Rácz Zsolt z Rumunska, charismatický duchovní, kterého budou znát někteří účastníci Unitářské akademie, kde byl hostujícím lektorem.

Za nominační komisi se s námi rozloučila Celia Midgley, dlouholetá členka této komise, a nově zvoleni byli Rev. Alicia Forde z USA (rovněž lektorovala na naší UA) a Rev. Ilona Szent-Iványi z Rumunska.

Velmi pozitivní zprávou v záležitostech členských organizací bylo přijetí nového člena – unitářské skupiny z Portugalska a portugalsky mluvících zemí.

Dokument a projekt New Vision byl radou rovněž schválen a komise může nyní pokračovat v jednáních o nové budoucnosti organizace, která sdružuje naši globální komunitu a slouží jí.

Je pro mne ctí, že mohu reprezentovat české unitáře v této mezinárodní organizaci, což je pro mě zajímavou zkušeností a přínosem i v navazování vztahů a přátelství s členy a osobnostmi mezinárodní UU komunity. Z tohoto důvodu jsem se letos rozhodla kandidovat znovu jako člen výkonné komise a těším se na další společnou cestu.